

С.М.Амеліна,
канд. філолог. наук,
Дніпропетровський
державний аграрний
університет

НАВЧАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТА (на матеріалі німецької мови)

У статті аналізуються різні форми навчальної взаємодії викладача і студента на заняттях з німецької мови. Доведена ефективність комунікативної структури партнерської роботи. Пропонується ширше використовувати проекти, ділові ігри, метод "Fall-Studien".

В статье анализируются различные формы учебного взаимодействия преподавателя и студента на занятиях по немецкому языку. Доказана эффективность коммуникативной структуры партнерской работы. Предлагается шире использовать проекты, деловые игры, метод "Fall-Studien".

Educational interaction between teachers and students (based on material in German). Various forms of educational interaction between the teacher and the student at German lesson are analyzed. The effectiveness of communicative structure in partners' work is demonstrated. Wider use of projects, business and role plays, "Fall-Studien" method is suggested.

Система вищої освіти, традиційно зорієнтована на оволодіння студентами певними знаннями, уміннями і навичками, зазнає на сьогоднішній день значних перетворень, зумовлених необхідністю її особистісної переорієнтації. Технізація і комп'ютеризація практично усіх сфер життя суспільства надзвичайно загострила проблему гуманістичних пріоритетів, зокрема міжособистісної навчальної взаємодії.

Незважаючи на значну кількість досліджень стосовно педагогічної культури та окремих її аспектів, що включають і стосунки викладачів і студентів у початковому процесі (Н.Андрюшина, Л.Васильченко, В.Возняк, В.Гриньова, М.Каган, В.Малахов, М.Махмутов, Л.Сахань, І.Степаненко та ін.), та посилення уваги педагогів вищої школи до гуманістичних цінностей, питання взаємодії викладачів і студентів у педагогічному процесі потребує детального дослідження.

Мета статті – розглянути форми взаємодії викладачів і студентів у навчальному процесі аграрних ВНЗ та їх ефективність у процесі професійної освіти майбутніх спеціалістів. Це питання набуває сьогодні особливої актуальності при підготовці фахівців

саме аграрного профілю, що пояснюється новими умовами розвитку і потребами села. “Заклади вищої аграрної освіти зустрілися сьогодні з новими перешкодами, а саме зменшенням зайнятості у сільському господарстві, конкуренцією з іншими освітніми установами, диверсифікацією студентів та різницею у комунікаційному забезпеченні села та міста” [3, с.5].

Практика показує, на жаль, що значна кількість педагогів нехтує багатьма можливостями навчального спілкування, зводячи його до інформативного акту. Проте суто інформативне спілкування не сприяє ефективності навчального процесу пізнання. Головною метою процесу налагодження духовної взаємодії викладачів і студентів вважаємо їхнє перетворення на інтелектуальних співтворців. Наразі студентів аграрних ВНЗ можна охарактеризувати як “інтелектуальних споживачів”, що отримують від викладачів інформацію і готові до вирішення проблемних питань. Це призводить до повної відмови студентів від інтелектуальних зусиль. Відбувається насильницьке механічне інформаційно-знаннєве “наповнення” студентів. Крім того, пропонується викладачами інформація у більшості випадків виявляється застарілою, неактуальною, невідповідною сучасному стану розвитку даної галузі науки чи господарства. Нинішні студенти мають змогу отримувати інформацію з різних джерел, вони більше за викладачів обізнані з Інтернетом. Тому “ознойомлення” студентів з нецікавою та неактуальною інформацією спричиняє руйнівні дії: різко знижує їхню мотивацію до навчання в цілому й оволодіння іноземною мовою зокрема, а подекуди навіть викликає негативні емоції щодо навчального процесу. Підсвідомо студенти спрямовують свої зусилля не на процес пізнання, а на захист від інформаційного насильства з боку викладачів, що зводить нанівець усі викладацькі наміри і намагання.

Викладачі, у свою чергу, повинні позбуватися прагнення до “насильницького” інформування студентів. По-перше, що вони також можуть отримувати від студентів цікаву і цінну інформацію. По-друге, простий обмін інформацією – занадто спрощене уявлення про навчальне спілкування. Сьогодні пропонує багату палітру джерел інформації. Інформаційні потоки, спрямовані на людину, стрімко зростають, інколи викликаючи перевтому від великої кількості інформації, з якою мозок не може справитись. Таким чином виникає парадоксальний ефект, який останнім часом дедалі

більше турбує педагогів: у студентів при збільшенні інформації знижується рівень продуктивності навчальної діяльності.

У аспекті налагодження взаємодії викладачів і студентів навчальне спілкування розглядаємо не як простий акт повідомлення інформації і, як наслідок, не як таку форму спілкування, що включає в себе запитання і відповіді або обмін партнерів репліками.

Успішна навчальна взаємодія викладачів і студентів залежить від встановлення доброзичливих міжособистісних відносин, що означають:

- постійну пошуково-творчу діяльність;
- взаємодопомогу;
- визнання своїх власних досягнень й досягнень інших;
- адекватне сприйняття критики і вміння критикувати;
- доброзичливе і тактовне ставлення до опонента.

Такі стосунки між викладачами та студентами означають діяльнісно-орієнтований підхід до вивчення мови “у тому смислі, що користувачі мови й ті, що її вивчають, є насамперед “соціальними агентами”, або ж членами суспільства” [2, с.9]. Взаємодія між учасниками навчального спілкування відбувається у різних формах. Кожна з них потребує ретельної підготовки, наявності у викладача організаторських умінь та висуває до викладача ще цілу низку інших вимог.

Рамкова Програма з німецької мови для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України орієнтує на використання наступних форм навчальної взаємодії [4, с.53].

Навчальна бесіда є найпростішою формою навчальної взаємодії. Її сутність полягає в тому, що викладач керує змістом і перебігом навчальної бесіди, намагаючись при цьому реалізувати намічені навчальні цілі. Застосування навчальної бесіди як найпростішої форми навчальної взаємодії виявилось доцільним у таких випадках:

- якщо треба було пробудити у студентів-аграріїв інтерес до навчального спілкування як одного із видів професійного спілкування;
- коли потрібно було створити доброзичливу атмосферу, викликати довіру з боку студентів, зменшити дистанцію між викладачем і студентами;
- для полегшення студентам шляху подолання психологічних бар'єрів перед виступом у групі, висловленням власної думки;

– як підготовчий етап до більш складних форм навчальної взаємодії.

Той факт, що навчальна бесіда є досить простою формою взаємодії викладача і студентів, не означає, однак, що вона не вимагає від викладача ретельної підготовки. Викладач повинен не просто вести бесіду, а скеровувати її у напрямі, потрібному для досягнення навчальних цілей. Досить нелегким виявилось завдання подолання пасивності студентів. Дослідження показало, що, як правило, у кожній групі є тільки 2-3 активних студента. Решта намагалась відмовчуватись. Ситуація навчальної бесіди покладає на викладача завдання спонукання студентів до активної співпраці, що має відбуватись тактовно, без зайвого примусу, і таким чином підготує майбутніх фахівців до більш складних видів співробітництва.

Загальна дискусія є такою формою навчальної співпраці, яка передбачає активну роботу усіх її учасників. Це вимагає досить ґрунтовної попередньої підготовки. Всі матеріали для дискусії повинні готуватись заздалегідь. Вибір теми обумовлюється наявністю проблеми, що пропонується для розгляду учасників та виявлення їх ставлення до запропонованої проблеми. Ведучі дискусії обираються у ході підготовки дискусії. Дискусія не може бути спонтанною, інакше це буде просто стихійна суперечка. На ведучих дискусії покладається надзвичайно важливе завдання – керування логічним ходом дискусії без здійснення власного впливу на точку зору тих, хто висловлюється. Власне, це означає, що вони мають організувати плідну духовну співпрацю учасників дискусії. Студенти, які обираються на ролі ведучих, мають створити атмосферу дискусії: бути доброзичливими, демонструвати повагу до різних позицій, весь час підтримувати “інтелектуальну напруженість”, надавати можливість представникам різних позицій висловити свою думку, спонукати учасників вислухати всі ідеї. Наприкінці дискусії обов’язково треба підвести підсумки і узагальнити досягнення учасників дискусії.

Учасники загальної дискусії взаємодіяли, обмінюючись своїми думками та поглядами на певну проблему і спираючись при цьому на вже набуті знання й власний досвід. У постійному активному спілкуванні відбувалось уточнення різних бачень проблеми та знаходження шляху її вирішення. Майбутніх фахівців-аграріїв орієнтували на те, що переконання опонента у власній правоті чи у слушності власної пропозиції не має нічого спільного з

конкуренцією. Спілкування не може вестись тільки з наміром „виграти” його, “перемогти” свого опонента – суперника. Для організації навчальної взаємодії у такій формі викладачеві потрібні були: хороші знання з теми, що розглядається; володіння методикою ведення дискусії; вміння керувати студентською аудиторією, не “тиснути” на неї.

Партнерська робота проходить у парах, на які поділяється група. Як правило, всі пари отримують аналогічне завдання, результати якого бувають різними. Ефективність взаємодії значною мірою залежить від того, як сплановані постановка і розподіл завдань, а також від здатності викладача бути спостерігачем і водночас надавати допомогу без активного втручання у роботу пар. Викладач не контролює діалоги, які відбуваються між партнерами. Він перебирає на себе функцію спостерігача-консультанта, готового надати допомогу у разі потреби (тобто, коли за консультацією звернуться студенти).

Така форма навчальної взаємодії рекомендується для того, щоб:

- надати можливість студентам вільно висловлювати свою думку;
- допомогти їм повірити у власну здібність до продуктивного діалогу;
- навчити встановлювати партнерські взаємини з різними людьми.

Для більшої ефективності партнерської роботи бажано при повторному її застосуванні уникати сталих пар (напр., однокласники, що товаришують, намагаються завжди бути разом).

Однією з найефективніших форм взаємодії викладачів і студентів вважаємо роботу у групах. Така форма співпраці виявилась у нашому дослідженні завжди успішною, якщо виконувались наступні умови:

- Запропоноване завдання містило проблему, що вимагала аналізу або конструктивного рішення.
- Постановка завдання робила комунікацію і співпрацю всередині групи не тільки можливою, але і необхідною.

Під час роботи в групах викладач втрачає монополію на інформацію.

Він також перестає бути комунікативним центром, через який відбувається все спілкування, що проходить на занятті. Отже, викладач відступає “у тінь” або на задній план, і його роль на занятті зводиться скоріше до консультування, підтримки та допомоги у разі потреби. Спільне рішення – “мозаїка” приймалось після обговорення

результатів виконання завдань міні-груп. Таким чином, загальний результат залежав від якості виконаного кожною групою завдання і їх взаємодії між собою. Вимоги до викладача передбачали уміння чітко формулювати постановку завдань для всієї групи та міні-груп і спиралися на лідерів міні-груп.

Утворення груп (4-6 осіб) із студентів може проводитись різними способами, наприклад, групи за симпатією, за збігом інтересів тощо. Ідеального варіанту немає, але найбільш ефективним з педагогічної точки зору вважаємо спонтанне утворення груп з елементами педагогічного коригування. Спонтанність сприяє кращій адаптації учасників діалогу до різних співрозмовників.

Дослідження показало, що робота студентів у групах допомагала їм навчитись:

- знаходити сміливість для заперечення і протистояння іншій точці зору;
- розвивати толерантність у ставленні до тих, хто думає інакше;
- захищати свої думки, ідеї та інтереси;
- адекватно сприймати критику і критикувати опонентів;
- брати на себе відповідальність;
- досягати згоди у групі, шукати компроміс для прийняття групою спільного рішення.

Комунікативна структура роботи у групах надає можливість залучення до активної співпраці усіх студентів та саморегулювання їх оптимальної участі у співробітництві. Крім того, студентам-старшокурсникам і магістрантам було запропоновано проведення міні-занять, які надали їм можливість взяти участь у навчальному спілкуванні з іншої позиції – позиції викладача.

Для налагодження навчальної взаємодії використовувались такі методи як "case"-метод і метод "Fall-Studien", що поширені в університетах Західної Європи та Північної Америки і набувають розповсюдження в українських ВНЗ, але поки що не належать до найбільш вживаних у вищих аграрних закладах освіти. Метод "Fall-Studien" базується на імітації на заняттях ситуацій професійного спілкування, з якими студенти можуть зустрітись на практиці як фахівці. Вони повинні запропонувати власний план дій чи виходу з гострої ситуації, спираючись на набуті знання, власні оцінки та розрахунки, та відстояти свою позицію перед іншими студентами і комісією викладачів. Для навчання за "case"-методом використовуються реальні ситуації, які уже завершилися, і після обговорення й вислуховування різних точок зору студентам

повідомляють про те, як вирішилась поставлена проблема, а за методом "Fall-Studien" пропонуються ситуації, що гіпотетично можуть виникнути у професійній діяльності нинішніх студентів.

Налагодження взаємодії викладачів і студентів передбачало, що вона не обмежується тільки навчальним процесом. Поза рамками навчального процесу проводились інтерв'ю, проблемний аналіз, ігри за планом, проектна робота, ділові ігри. Дуже показовими формами співпраці такого типу стала проектна робота і ділові ігри, основний тягар яких виносився зі стін аудиторії, а на занятті група студентів, яка займалась певним проектом чи реалізацією завдання ділової гри, презентувала на розгляд та обговорення одногрупників уже готовий продукт своєї творчості.

Практика показала, що велика перевага використання проектної роботи полягає в тому, що проекти завжди є міжпредметними. Завдяки цьому вони дуже добре слугують комплексній підготовці студентів до виконання ними майбутніх професійних завдань, розвивають пов'язані з цим уміння і навички професійного спілкування. Майбутні фахівці "використовують свої мовні, міжкультурні, методичні та фахові знання для реалізації проекту, що передбачає планування, пошук, систематизацію, презентацію, а іноді й виготовлення цільового продукту і його випробування" [4, с.16].

Ділові ігри відкривали можливості для творчої та експериментальної діяльності й навчальної взаємодії, якими керували самі студенти. Ділові ігри не обмежувались проектною роботою, пов'язаною з майбутнім фахом. Студенти намагались вирішити певну проблему з професійної сфери, яка дійсно існує на даний момент. Шляхи вирішення існуючих на практиці проблем студенти шукали спільно з фахівцями – представниками інших інстанцій (підприємств, державних установ, комунальних господарств, аграрних фірм).

На перетині теорії і практики знаходиться відносно нова форма взаємодії викладачів і студентів – ігри за планом. Дослідження показало, що таку форму взаємодії доцільно застосовувати в основному для студентів економічних спеціальностей. Гра за планом є комбінацією рольової гри та симуляції виробничої ситуації. У грі за планом беруть участь кілька команд (по 3-5 осіб), кожна команда повинна приймати рішення відносно управління усіма сферами діяльності підприємства. Це можуть бути, наприклад, маркетинг, фінанси, кадри. За допомогою

комп'ютерної моделі проводиться обробка даних команд-учасників, але ніякого готового зарані рішення немає. Ігри за планом можуть використовуватись не тільки в межах навчального закладу, але й у контакті з відповідними організаціями, державними структурами чи сільськогосподарськими підприємствами різних форм господарювання.

За допомогою такої форми взаємодії поєднуються теоретичні знання та їх творче практичне використання. Важливо, що результат прийнятих рішень можна побачити одразу завдяки комп'ютерній моделі. Як наслідок концентрації студента на виконанні певної ролі у цій грі й відповідній ситуації професійного спілкування, у нього розвиваються уміння працювати в колективі, в команді, творчий підхід до вирішення професійних завдань. Впровадження таких форм навчальної взаємодії, які реалізуються не тільки у навчальному закладі, а й у контактах з іншими установами та підприємствами, поки що не набуло широкого розповсюдження у аграрних ВНЗ, що пояснюється складністю організації, необхідністю певного рівня теоретичних знань та уміння встановлювати контакти і співпрацювати зі сторонніми особами. Проте, незважаючи на всю складність такого співробітництва, його ефективність дуже висока. Продукт, співавторами якого є студенти, викладачі різних дисциплін, представники відповідної галузі економіки і сільського господарства, є практичною розробкою, яка може бути впроваджена у найближчому майбутньому.

Дослідження різних форм навчальної взаємодії викладачів і студентів дозволяє зробити наступні висновки:

1. Вибір форми навчальної взаємодії на заняттях з німецької мови залежить від мети заняття та рівня розвитку мовної і мовленнєвої компетенцій студентів певної групи.
2. Завдяки комунікативній структурі найбільш ефективною формою навчальної взаємодії виявилась партнерська робота.
3. Доцільно більш широко використовувати такі форми взаємодії викладачів і студентів, які не обмежуються рамками аудиторного навчання: проекти, ділові ігри, ігри за планом, метод "Fall-Studien".

Список використаних джерел

1. Вища освіта України і Болонський процес / За редакцією В.Г.Кременя. Авторський колектив: М.Ф.Степко, Я.Я.Болюбаш, В.Д.Шинкарук, В.В.Грубінко, І.І.Бабин. – К.: Освіта, 2004. – 384 с.

2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Мельничук Д. Вища аграрна освіта: нові підходи / Д.Мельничук // Аграрна наука і освіта. – 2004. – Том 5. – № 3-4. – С. 5-19.
4. Рамкова Програма з німецької мови для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України. – К.: Ленвіт, 2006. – 90 с.
5. Современный словарь по педагогике / Сост. Рапацевич Е.С. – Мн.: “Современное слово”, 2001. – 928 с.

*С.О.Смолова,
канд. пед. наук,
доцент,
Криворізький ДПУ*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ДІАЛОГУ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розглядаються особливості використання навчального діалогу як засобу формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземної мови.

В статье рассматриваются особенности использования учебного диалога как средства формирования коммуникативной культуры будущих учителей иностранных языков.

This article deals with the usage of the educational dialogue as the term forming of the communicative culture of future teachers of foreign languages.

В умовах нової освітньої парадигми, підготовка вчителів нового типу стає найважливішою умовою відродження не тільки освіти, але і всієї вітчизняної культури, її інтеграції в загально людське та європейське співтовариство. Питання формування комунікативної культури майбутніх вчителів іноземних мов постає особливо гостро, оскільки це пов'язано з тенденціями розвитку сучасного світового співтовариства. Нова парадигма освіти ґрунтується на орієнтації навчання на особистість студента, визнання студента рівноправним суб'єктом навчальної взаємодії, на діалог як основну форму навчального спілкування. Рішення основних задач, пов'язаних з процесуальними внутрішніми змінами у навчальному процесі передбачає активне включення самого студента в пошукову навчально-пізнавальну діяльність, організовану на основі внутрішньої мотивації, організацію